

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

БОБЕЧКО Н. Р.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

УДК 343.15

СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РІШЕНЬ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ТА КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розглянуто правову природу рішень суду апеляційної та касаційної інстанції у кримінальному провадженні. Аналізуючи відповідні норми КПК України, погляди дослідників, автор подає своє бачення питань, що входять до предмета дослідження, висловлює пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального закону України.

Ключові слова: апеляційне провадження, касаційне провадження, рішення суду апеляційної та касаційної інстанції, вирок, ухвала.

Рассмотрено правовую природу решений суда апелляционной и кассационной инстанции в уголовном судопроизводстве. Анализируя соответствующие нормы УПК Украины, взгляды исследователей, автор наводит свое видение вопросов, что входят в предмет исследования, вносит предложения по усовершенствованию уголовно-процессуального закона Украины.

Ключевые слова: апелляционное производство, кассационное производство, решение суда апелляционной и кассационной инстанции, приговор, определение.

The legal nature of judgements of appeal and cassation instance courts in criminal procedure is considered. Analyzing corresponding norms of Criminal Procedure Code of Ukraine, sights of researchers, author directs vision of questions that enter into an object of research, makes offers on improvement Criminal Procedure Law of Ukraine.

Key words: appeal proceeding, cassation proceeding, judgement of appeal and cassation instance, sentence, determination.

Вступ. Одним із різновидів правозастосовних актів та правовим засобом виконання завдань кримінального провадження є рішення суду апеляційної та касаційної інстанції. Вони не тільки дають відповідь на питання про наявність або відсутність обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, але й на питання про те, які правові наслідки тягне встановлення чи невстановлення таких обставин.

Рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій були предметом як окремих досліджень (Г.І. Алейніков, В.Б. Алексєєв, Л.О. Богословська, А.Р. Ішмуратов, В.В. Смирнова, В.М. Хотенець та ін.), так і елементом комплексних розвідок контрольних стадій кримінального провадження (В.І. Басков, М.М. Гродзинський, А.Я. Грун, Е.Ф. Куцова, В.Т. Маляренко, І.І. Мухін, І.Д. Перлов, В.А. Познанський, І.І. Потеружа, А.Л. Рівлін, М.І. Сірий, М.С. Строгович, Т.В. Шевченко та ін.).

Водночас особливої актуальності набуває переосмислення поглядів дослідників із даної проблематики, формулювання науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення регламентації кримінального процесуального законодавства у цьому напрямі та практики його застосування.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження суті, значення та проведення класифікації рішень суду апеляційної та касаційної інстанції у кримінальному провадженні.

Результати дослідження. Одні рішення судів вищого рівня вирішують питання суто процесуального характеру (для прикладу, відкладення апеляційного чи касаційного розгляду, зупинення апеляційного або касаційного провадження), інші – дають відповіді й на матеріально-правові питання, в тому числі у частині розв'язання цивільного позову (наприклад, ухвала про скасування вироку і закриття кримінального провадження). Звідси такі рішення слід розглядати і як акти застосування кримінально-правових норм, і як акти застосування норм кримінального процесуального права.

З іншого боку, одні рішення спрямовують провадження в межах стадії (ухвала про відкриття апеляційного та касаційного провадження, ухвала про закінчення підготовки та призначення апеляційного чи касаційного розгляду), другі – завершують провадження у стадії (ухвала про закриття апеляційного чи касаційного провадження) або завершують кримінальне провадження загалом (ухвала про залишення вироку без змін, а апеляційної чи касаційної скарги – без задоволення).

На думку А.Р. Ішмуратова, рішення вищих судових інстанцій відіграють роль додаткового юридичного факту, у зв'язку з яким приводяться в рух правові відносини [1, с. 30]. Справді, згідно з ustalеними у теорії права підходами такі рішення належать до юридичних (індивідуальних) актів, що охоплюються правомірними діями, які своєю чергою, є юридичним фактом, що викликає виникнення, зміну або припинення правовідносин, в яких суб'єкти кримінального провадження реалізують свої права та обов'язки у правовідношенні.

Водночас твердження цього дослідника про те, що рішення судів вищого рівня подібні з актами тлумачення права [1, с. 31], потребує уточнення. Аналізовані рішення є різновидом актів казуального (індивідуального) тлумачення, які є формою юридичної практики, узагальненого досвіду застосування правових норм [2, с. 522–523; 3, с. 450, 453].

Грунтуючись на розроблених у доктрині кримінального процесу положеннях [4, с. 18–23; 5, с. 29–31], можна виділити такі ознаки рішень суду апеляційної та касаційної інстанції: 1) мають правовий характер і містять відповіді на правові питання, що виникають під час кримінального провадження; 2) володіють державно-владним характером, який полягає в тому, що останні можуть бути ухвалені тільки судами апеляційної чи касаційної інстанцій в межах їх повноважень, і виражають владне веління органів держави, породжують, змінюють або припиняють кримінальні процесуальні відносини, підтверджують наявність або встановлюють відсутність кримінально-правових відносин; 3) рішенням судів апеляційної та касаційної інстанції притаманний владно-розпорядчий характер, який полягає в тому, що у них не лише реалізуються владні повноваження цих державних органів, але й містяться відповідні вказівки, які спрямовують рішення та дії інших суб'єктів кримінального провадження; 4) ознакою рішень вищих судових інстанцій є їх загальнообов'язковий характер, який полягає в обов'язковості приписів, що у них містяться, для неухильного виконання усіма державними органами, органами місцевого самоврядування, їх службовими особами, фізичними та юридичними особами, яких вони стосуються; 5) такі рішення мають і пізнавально-засвідчувальний характер; 6) спрямовані як на виконання завдань конкретної стадії (апеляційного, касаційного провадження), так і кримінального провадження загалом; 7) повинні бути ухвалені у встановленому законом порядку і виражені у визначеній законом формі.

Узагальнення перерахованих рис рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій дозволяє сформулювати дефініцію цього поняття. Рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій – це виражений у визначеній законом формі індивідуальний правозастосовний акт, в якому суд апеляційної чи касаційної інстанції у визначеному законом порядку з метою виконання як завдань кримінального провадження, так і відповідної його стадії визначає

необхідні заходи для підготовки до апеляційного та касаційного розгляду, належного його проведення, дає відповідь на поставлене в апеляційній чи касаційній скарзі питання про правосудність або неправосудність рішення суду нижчого рівня (апеляційна інстанція – ще й слідчого судді), і виражає владне волевиявлення, що ґрунтується на наявних у матеріалах кримінального провадження доказах або встановлених судом апеляційної інстанції обставин кримінального провадження та приписах кримінального і кримінального процесуального закону.

Під час апеляційного та касаційного провадження ухвалюється чимало процесуальних рішень, кожне з яких виконує властиву лише йому функцію. Водночас те чи інше процесуальне рішення належить до певної групи, тобто класифікується.

У доктрині кримінального процесу найґрунтовніша класифікація кримінальних процесуальних рішень здійснена П.А. Лупинською [4, с. 35–53]. При цьому автор слушно зазначає, що кожне рішення може характеризуватися кількома класифікаційними ознаками [4, с. 35], що дозволяє здійснити їх перегрупування та на підставі цього виділити нові групи процесуальних рішень.

На вироблених П.А. Лупинською критеріях ґрунтуються класифікації кримінальних процесуальних рішень, запропоновані іншими вченими. Автори робіт, присвячених процесуальним рішенням, уточнюють, а у деяких випадках і доповнюють зазначені вище класифікаційні критерії.

Так, В.В. Смирнова, досліджуючи рішення, що ухвалюються судом апеляційної інстанції, серед інших критеріїв їх класифікації виокремила ще й такі, як підстава для скасування або зміни (рішення, підставою ухвалення яких є неповнота судового розгляду, невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, істотне порушення кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, невідповідність призначеного покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого), юридична сила (рішення, які набули та не були юридичної сили), а також характер питань, що вирішуються (рішення, які є актами правосуддя та інші) [6, с. 5, 9].

Втім для з'ясування природи рішень апеляційної інстанції, їх всебічного та глибокого дослідження такі критерії не відзначаються повнотою і точністю. По-перше, класифікація судових рішень апеляційної інстанції за підставою для скасування або зміни стосується тільки основних, підсумкових та обов'язкових рішень цього судового органу в той час, як інші – допоміжні, початкові, проміжні та факультативні, не знайшли відображення. По-друге, критерієм для класифікації рішень суду апеляційної інстанції не виправдано пропонувати їх юридичну силу, оскільки згідно з ч. 4 ст. 532 КПК України рішення суду апеляційної інстанції набувають законної сили з моменту їх проголошення. У тих випадках, коли кримінальний процесуальний закон не пов'язує набрання законної сили рішенням суду апеляційної інстанції з його проголошенням, воно, на наше переконання, набуває такої зовнішньої властивості з моменту винесення (для прикладу, ухвали про повернення апеляційної скарги, відмову у відкритті провадження). По-третє, доволі спірним є поділ судових рішень апеляційної інстанції й за характером питань, що вирішуються, адже навіть правова природа основних, підсумкових рішень цього суду залишається дискусійною – одні дослідники переконані, що вони належать до актів правосуддя, другі стверджують, що це акти судового контролю, а треті вважають, що у рішеннях суду апеляційної інстанції поєднуються обидві характеристики.

Ґрунтуючись на запропонованій П.А. Лупинською класифікації та критичному аналізі позицій інших дослідників, доцільно зупинитися на таких найістотніших критеріях поділу рішень апеляційної та касаційної інстанцій у кримінальному провадженні на види:

1. За відношенням до предмета доказування рішення суду апеляційної та касаційної інстанції можуть бути поділені на основні та додаткові.

До основних належать рішення, в яких суд апеляційної та касаційної інстанції дає відповідь на питання про правосудність оскаржених рішень судів нижчого рівня, слідчих

суддів, підводить підсумок проведеному апеляційному та касаційному розгляду. Відповідно до ст. ст. 407, 436 КПК України такими рішеннями є ухвали апеляційної та касаційної інстанції про залишення судового рішення без змін, про зміну судового рішення, про скасування судового рішення і закриття кримінального провадження, про скасування судового рішення і призначення нового розгляду в суді першої чи апеляційної інстанції, а також вирок апеляційної інстанції, ухвали апеляційної інстанції про скасування ухвали та постановлення нової ухвали, ухвали суду апеляційної інстанції про скасування вироку на підставі угоди і направлення кримінального провадження до суду першої інстанції у загальному порядку або до органу досудового розслідування для його здійснення в загальному порядку.

Натомість рішення, що спрямовані на забезпечення належного порядку, ходу, визначеного обсягу та меж апеляційного і касаційного розгляду, сприяють законному, обґрунтованому та справедливому вирішенню основних питань кримінального провадження, називаються допоміжними. У них суд апеляційної та касаційної інстанцій вирішує низку питань ще до визначення долі оскарженого судового рішення (наприклад, про заявлений відвід, про заявлені клопотання, про відкладення апеляційного та касаційного розгляду, про видалення учасників судового провадження із зали судового засідання, про зупинення апеляційного чи касаційного провадження тощо).

2. Залежно від завдань, які виконують рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій, їх можна поділити на ті, що: визначають початок певної частини апеляційного або касаційного розгляду (для прикладу, ухвала про відкриття апеляційного чи касаційного провадження); уповноважують на збирання або перевірку доказів (наприклад, ухвала про витребування за клопотанням учасників судового провадження нових доказів); дозволяють застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження (про обрання чи зміну запобіжного заходу); дають можливість реалізувати учасникам судового провадження їхні права (для прикладу, визначення слідчим суддею строку для подання заперечень на апеляційну чи касаційну скаргу); містять результат перевірки правосудності судового рішення (ухвали апеляційної та касаційної інстанції, вирок суду апеляційної інстанції).

3. За функціональним значенням рішення судів апеляційної та касаційної інстанції поділяються на початкові, проміжні та підсумкові (остаточні).

Суди апеляційної та касаційної інстанцій ухвалюють низку рішень, які можуть бути визначені як початкові у тому значенні, що вони розпочинають окрему частину апеляційного чи касаційного провадження (ухвала про відкриття апеляційного чи касаційного провадження, ухвала про закінчення підготовки і призначення апеляційного або касаційного розгляду).

Проміжні рішення ухвалюються під час апеляційного та касаційного провадження, для прикладу, з питань задоволення чи відхилення клопотань учасників судового провадження, забезпечення порядку в судовому засіданні.

Остаточними (підсумковими) є рішення, якими завершується апеляційне та касаційне провадження в цілому (про закриття апеляційного чи касаційного провадження) або підводиться підсумок кримінальній процесуальній діяльності у даних стадіях (наприклад, про скасування судового рішення і закриття кримінального провадження, про скасування вироку повністю або частково і ухвалення нового вироку).

4. За складом прийняття рішення суду апеляційної та касаційної інстанції поділяються на ті, що ухвалюються колегіально, та ті, що ухвалюються одноособово.

Переважає більшість рішень суду апеляційної та касаційної інстанції, що приймаються у колегіальному складі, ухвалюються за наслідками апеляційного чи касаційного розгляду (для прикладу, про зміну вироку або ухвали про скасування судового рішення і призначення нового розгляду в суді першої або апеляційної інстанції). Водночас колегіально можуть ухвалюватися й проміжні рішення, зокрема про закриття і зупинення апеляційного та касаційного провадження, про відкладення апеляційного чи касаційного розгляду, про задоволення відводів або про відмову в цьому, про витребування нових доказів, про виклик свідків і т. п.

Натомість суддя-доповідач ухвалює процесуальні рішення одноособово, зокрема про залишення апеляційної чи касаційної скарги без руху, про повернення апеляційної чи касацій-

ної скарги, про відмову у відкриття апеляційного чи касаційного провадження, про відкриття апеляційного чи касаційного провадження, про витребування нових доказів, про визначення строку на подання заперечення на апеляційну чи касаційну скаргу, про зупинення виконання судових рішень, що набрали законної сили, про закриття апеляційного чи касаційного провадження, про закінчення підготовки і призначення апеляційного чи касаційного розгляду.

5. За імперативністю прийняття рішення суду апеляційної та касаційної інстанції поділяються на обов'язкові та факультативні.

Обов'язковими є ті рішення, які ухвалюються за наявності для цього підстав завжди з додержанням безумовної вимоги законодавця незалежно від виду кримінального провадження (для прикладу, ухвала про відкриття апеляційного чи касаційного провадження, ухвала про закінчення підготовки і призначення апеляційного чи касаційного розгляду). Факультативні – рішення, що не завжди ухвалюються під час апеляційного та касаційного провадження (наприклад, про зупинення апеляційного чи касаційного провадження, про зупинення виконання судових рішень, що набрали законної сили).

6. Рішення суду апеляційної та касаційної інстанції також можна класифікувати в залежності від того, у якій частині апеляційного та касаційного провадження вони приймаються: а) рішення, що ухвалюються під час підготовки до апеляційного та касаційного розгляду (наприклад, про визначення строку для подання заперечень на апеляційні та касаційні скарги, про зупинення виконання судових рішень, які набрали законної сили); б) рішення, що ухвалюються під час апеляційного та касаційного розгляду (наприклад, зміна вироку або ухвали); в) рішення, що ухвалюються як під час підготовки до апеляційного та касаційного розгляду, так і під час апеляційного та касаційного розгляду (наприклад, про закриття апеляційного чи касаційного провадження).

7. За процесуальним порядком прийняття рішення суду апеляційної та касаційної інстанції поділяються на ті, що ухвалюються у нарадчій кімнаті (для прикладу, всі рішення за наслідками апеляційного та касаційного розгляду, з приводу заявлених відводів), та на ті, що ухвалюються у залі судового засідання (наприклад, про відкладення апеляційного чи касаційного розгляду, про порядок дослідження доказів апеляційною інстанцією).

8. За вимогами до форми і змісту рішень судів апеляційної та касаційної інстанції вони поділяються на ухвали та вироки. Згідно з ч. 1 ст. 418, ч. 1 ст. 441 КПК України апеляційний та касаційний розгляд завершуються ухваленням відповідного рішення, яке оформляється у виді ухвали, а в апеляційному порядку – також у формі вироку (ч. 1 ст. 420 КПК України). Складанням і проголошенням вказаних процесуальних документів завершується апеляційне та касаційне провадження.

Ухвала є процесуальним засобом реалізації результатів діяльності суду апеляційної та касаційної інстанції. Використовуючи цей засіб, суд вищого рівня доводить до відома судів нижчих інстанцій, слідчих суддів про виявлені у кримінальному провадженні порушення (якщо такі мають місце), вказує на їх причини, визначає найефективніші способи їх усунення. Водночас кожна ухвала дає відповідь і на доводи апеляційної чи касаційної скарги, встановлюючи її обґрунтованість чи необґрунтованість. Звідси ухвала суду апеляційної та касаційної інстанції є актом судового контролю з боку суду вищого рівня за діяльністю та результатами такої діяльності судів нижчих інстанцій і слідчих суддів у конкретних кримінальних провадженнях, орієнтує їх на ефективну реалізацію державної політики у сфері кримінальної юстиції.

А ухвалі апеляційної та касаційної інстанції реалізуються як завдання відповідних стадій кримінального процесу, так і кримінального провадження загалом.

Ухвали суду апеляційної та касаційної інстанції містять керівні вказівки для судів нижчого рівня у разі скасування судових рішень і призначення нового судового чи апеляційного розгляду, сприяючи у такий спосіб ефективному і правильному повторному кримінальному провадженню.

Водночас у процесуальній літературі справедливо стверджується, що значення ухвал, які містять конкретні вказівки суду, виходить за межі конкретних кримінальних проваджень

[7, с. 186–187; 8, с. 207; 9, с. 20]. Адже такі вказівки покликані забезпечити правильне вирішення не тільки тих кримінальних проваджень, що надходять до суду вищого рівня у зв'язку з оскарженням судових рішень, але й усіх інших справ, що перебувають у провадженні суду, рішення у яких можуть не оскаржуватися в апеляційному та касаційному порядку.

Будучи актом судового контролю, ухвала суду апеляційної та касаційної інстанцій має також державно-правове та виховно-попереджувальне значення.

У кожному кримінальному провадженні ухвала суду вищої інстанції містить правову оцінку діянь обвинуваченого, що були предметом судового розгляду, даних про його особу. В ухвалі також дається оцінка правильності застосування норм права судом нижчого рівня, розкривається зміст і спрямованість вітчизняного законодавства. В ухвалі даються відповіді на всі питання, що підлягають розгляду у цих стадіях кримінального провадження [10, с. 145].

Виховно-попереджувальний ефект ухвали досягається за рахунок того, що у ній загострюється увага на неухильному дотриманні приписів правових норм, відображається моральний бік розглянутого кримінального провадження. Вона мобілізує на протидію кримінальним правопорушенням, впливає на населення, стримує його від вчинення суспільно небезпечних діянь.

Крім того, ухвали судів вищого рівня вказують суддям на їх помилки, розкривають правильний підхід до перевірки та оцінки доказів, допомагають їм з'ясувати суть та зміст матеріального і процесуального закону на прикладі конкретних правопорушень, сприяють поглибленню теоретичних знань суддів, набуття ними необхідних практичних навиків та професійного досвіду щодо застосування норм права до конкретних правових ситуацій, здійснюють вплив на формування їх правосвідомості. Усе це забезпечує підвищення загального рівня судової діяльності. Тому варто погодитися з думкою В.М. Хотенця, що ухвали суду вищої інстанції, які містять принципові рішення, виступають як опосередкований досвід щодо власного досвіду осіб, які ведуть кримінальне провадження [11, с. 4].

Ухвали суду апеляційної та касаційної інстанцій є предметом уважного вивчення не тільки практичними працівниками, але й науковцями. І для практики, і для теорії їх значення важко переоцінити [12, с. 21]. За словами М.І. Сірого, «... всі без виключення дуже уважно слідкують за появою тих рішень касаційної інстанції, які містять у собі тлумачення спірних норм права» [13].

Узагальнення та вивчення практики судів вищого рівня дозволяє виявити недоліки не тільки в роботі нижчих інстанцій, визначити шляхи для їх виправлення, але й у діяльності самих вищих судових інстанцій. Аналіз ухвал сприяє з'ясуванню ефективності тих чи інших норм кримінального процесуального та кримінального права, оскільки суди апеляційної та касаційної інстанцій не лише усувають порушення, забезпечуючи правильне застосування правових норм, але й дають багатий матеріал для наступного вдосконалення та розвитку як законодавства, так і правової науки.

Ухвали покликані сприяти покращенню якості роботи суду нижчої інстанції, позитивно впливати на формування та спрямування судової практики на однакове розуміння та правильне застосування правових норм.

У зв'язку з цим суди вищого рівня повинні з максимальною увагою підходити до розгляду кожного кримінального провадження, що надійшло з апеляційною чи касаційною скаргою, та з не меншою ретельністю відноситись до складання своїх ухвал.

Тож ухвала суду апеляційної та касаційної інстанцій – це рішення відповідного суду вищого рівня, прийняте за наслідками перевірки судового рішення, а також рішення з приводу всіх інших питань, що виникають під час апеляційного та касаційного провадження.

Серед ухвал суду вищої інстанції окремо належить виділити ухвалу апеляційної інстанції про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Дана ухвала є рішенням апеляційної інстанції про скасування ухвали суду першої інстанції про відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру та закриття кримінального провадження, застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та постановлення нової ухвали у зв'язку з необхідністю констатації застосован-

ня примусових заходів медичного або виховного характеру, застосування закону про більш тяжке діяння, а також з огляду на необхідність призначення суворішого виду примусових заходів медичного або виховного характеру. Як уже зазначалося раніше, за своєю правовою природою ухвала апеляційної інстанції про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прирівнюється до вироку цього суду.

Вирок суду апеляційної інстанції – це рішення апеляційної інстанції про скасування вироку суду першої інстанції та ухвалення нового вироку у зв'язку з констатацією винуватості обвинуваченого, необхідністю збільшення обсягу обвинувачення чи застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення, а також з огляду на необхідність призначення суворішого покарання та заміни звільнення обвинуваченого від покарання реальним його відбуттям.

Значення цього рішення апеляційної інстанції аналогічне ухвалі за наслідками апеляційного та касаційного розгляду. Водночас, будучи тільки обвинувальним, вирок суду апеляційної інстанції є засобом захисту прав та інтересів таких учасників судового провадження, як потерпілий, цивільний позивач.

Відповідно до ст. ст. 232, 380, 4002 КПК України 1960 р. особливу групу ухвал суду вищої інстанції становили окремі ухвали [14, с. 160, 168]. Окрема ухвала, не будучи пов'язаною з порядком апеляційного та касаційного розгляду, впливала з тих висновків, яких дійшов суд вищого рівня у своєму підсумковому рішенні. Звідси й назва – «окрема ухвала», оскільки цей процесуальний документ стосувався окремих питань, що безпосередньо не впливали на суть справи, яка розглядалася.

Однак в останній кодифікації вітчизняного кримінального процесуального законодавства розробники КПК України 2012 р. не виправдано відмовилися від даного процесуального інституту. В результаті цього склалася ситуація, за якої вища судова інстанція у своїх вироків або ухвалах, винесених за наслідками перевірки правосудності рішень судів нижчого рівня, змушена «закривати очі» на порушення, що не впливають на ухвалення правосудного судового рішення. Фактично суд вищого рівня не реагує на такого роду порушення, що неприпустимо.

Залежно від питань, на які зверталася увага в окремих ухвалах суду апеляційної та касаційної інстанцій, вони поділялися на чотири групи: 1) про порушення закону, прав та інтересів учасників кримінального провадження, допущених під час досудового розслідування або при розгляді справ судами нижчого рівня; 2) про виявлені під час апеляційного та касаційного розгляду причини та умови, що сприяли вчиненню злочину та вимагають вжиття необхідних заходів для їх усунення; 3) про неправильну поведінку окремих осіб на виробництві та в побуті, або порушення ними норм моралі; 4) про відзначення виявленої особою високої свідомості, мужності та інших благородних вчинків при виконанні громадського обов'язку, які сприяли припиненню чи розкриттю злочину.

Беручи до уваги концепцію КПК України 2012 р., положення вітчизняного законодавства про судоустрій, кардинальні зміни у політичній, соціально-економічній, духовній сферах держави і суспільства, актуальною залишається лише перша з наведених груп окремих ухвал судів вищого рівня. Інші три групи окремих ухвал пов'язані з виконанням невластивих суду функцій, з виходом ним за межі своєї компетенції, із схваленням або засудженням діянь особи не з точки зору правової оцінки, а оцінки моральної, яка може мати істотні відмінності у тій чи іншій спільноті, етносі або суспільстві.

Перша група окремих ухвал спрямована на дотримання встановленої процесуальної форми і кримінальних процесуальних гарантій під час досудового розслідування та судового розгляду, ефективне виконання завдань кримінального провадження.

Тож окрема ухвала суду апеляційної та касаційної інстанцій є рішенням, винесеним судом вищого рівня у межах своєї компетенції з метою реагування на допущені у попередніх стадіях кримінального провадження порушення закону, що не тягнуть зміну або скасування вироку чи ухвали, та попередження їх у майбутньому. Саме у такому розумінні пропонуємо відновити даний інститут у контрольних стадіях вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Згідно з ч. 3 п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України № 8 від 12 жовтня 1989 р. «Про практику розгляду судами України кримінальних справ у касаційному порядку», залишаючи вирок без зміни, суд касаційної інстанції міг реагувати окремою ухвалою лише на такі порушення, які не тягнуть за собою скасування або зміну вироку [15].

Виходячи зі змісту наведеного правоположення, окремі ухвали мали виноситися лише щодо неістотних порушень закону, зокрема неправильно обраного запобіжного заходу, судового розгляду понад «розумні строки».

При залишенні судового рішення без зміни суд вищої інстанції не вправі був виносити окрему ухвалу, в якій вказувалося, зокрема, на допущені у справі грубі порушення закону, і обмежитись такими вказівками, мотивуючи це тим, що судові рішення є правильним по суті. Так само винесенням окремих ухвал не можна було підняти винесення основної ухвали, коли наслідком апеляційного та касаційного розгляду повинно було бути скасування чи зміна судового рішення. Вищестоящий суд не вправі був виносити окрему ухвалу з приводу правильності чи неправильності, обґрунтованості чи необґрунтованості позиції учасника судового провадження, висловленої під час апеляційного чи касаційного розгляду. Окрема ухвала суду апеляційної або касаційної інстанції могла бути й приводом для притягнення слідчого, прокурора чи судді до дисциплінарної або іншого виду юридичної відповідальності.

Висновки. Дослідження правової природи рішень суду апеляційної та касаційної інстанцій дозволяє констатувати, що вони, будучи актами судового контролю, мають державно-правове і виховно-попереджувальне значення, позитивно впливають на формування та спрямування судової практики в руслі однакового розуміння та правильного застосування правових норм, покликані сприяти покращенню якості роботи судів нижчого рівня, орієнтувати їх на ефективну реалізацію державної політики у сфері кримінальної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Ишмурагов А.Р. Решения судов апелляционной, кассационной и надзорной инстанций в уголовном судопроизводстве (вопросы теории и практики): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А.Р. Ишмурагов. – Казань, 2009. – 252 с.
2. Алексеев С.С. Общая теория права: учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2009. – 576 с.
3. Скакун О.Ф. Теория права і держави: підручник. – 3-тє видання / О.Ф. Скакун. – К.: Алерта, 2012. – 524 с.
4. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика / П.А. Лупинская. – М.: Юристъ, 2006. – 174 с.
5. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 / Н.В. Глинська. – Харків, 2015. – 469 с.
5. Смирнова В.В. Забезпечення прийняття правомірних рішень судом апеляційної інстанції в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.В. Смирнова. – Харків, 2012. – 20 с.
6. Мухин И.И. Кассационное обжалование, опротестование и пересмотр приговоров / И.И. Мухин. – М.: Госюриздат, 1956. – 200 с.
7. Куцова Э.Ф. Советская кассация как гарантия законности в правосудии / Э.Ф. Куцова. – М.: Госюриздат, 1957. – 227 с.
8. Алексеев В.Б. Кассационное определение – важнейший акт судебного надзора / В.Б. Алексеев // Советская юстиция. – 1969. – № 5. – С. 20–21.
9. Хотенец В.М. Сущность кассационных определений в советском уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / В.М. Хотенец. – Харьков, 1978. – 17 с.

10. Потеружа И.И. Роль суда второй инстанции в укреплении законности / И.И. Потеружа; науч. ред. В.Н. Артемова. – Минск: Наука и техника, 1980. – 192 с.
11. Николаев В.С. Задачи кассационного производства и ревизионный порядок пересмотра дел в советском уголовном процессе / В.С. Николаев. – М.: изд-во Моск. ун-та, 1961. – 51 с.
12. Сірій М.І. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє / М.І. Сірій // Юстиніан. – 2003. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=18>.
13. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 17 січня 2012 року. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2012. – 216 с.
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 12 жовтня 1989 р. «Про практику розгляду судами України кримінальних справ у касаційному порядку». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-89>.

КОРОЛЬОВ В. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри спеціальних дисциплін
(Національна академія державної
прикордонної служби України)

УДК 343.132

СУТНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДПСУ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТРАНСКОРДОННОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ

З'ясована сутність та розкриті окремі елементи механізму оперативно-розшукової діяльності ДПСУ щодо запобігання транскордонної злочинної діяльності на державному кордоні.

Ключові слова: державний кордон, оперативно-розшукова діяльність, транскордонна організована злочинна діяльність.

Обоснована сущность и раскрыты отдельные элементы механизма оперативно-розыскной деятельности ГПСУ по предупреждению трансграничной преступной деятельности на государственной границе.

Ключевые слова: государственная граница, оперативно-розыскная деятельность, трансграничная организованная преступная деятельность.

The article deals with subject matter and certain elements of operational search activity mechanism of State border guard service of Ukraine on prevention of cross-border organized crime activity at state border of Ukraine.

Key words: state border, operational search activity, cross-border organized crime activity.

Вступ. Сьогодні можна стверджувати, що транскордонна організована злочинна діяльність – це антисуспільне явище, яке не має національних кордонів, а масштаби якої у сучасному розвитку України становлять реальну загрозу суспільству та державі.

